

Οι πρώτοι ασθενείς του Πνευμονολογικού τμήματος του Σανατορίου «Σωτηρία»

Αλέξανδρος Αηδονίδης¹
Κωνσταντίνος Τσιάμης²
Μαρία Μάνδουλα-Κουσουνή¹
Δημήτρης Ανωγιάτης-Pelè¹

- ¹ Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορικής Δημογραφίας, Τμήμα Ιστορίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο Κέρκυρας, Κέρκυρα
- ² Εργαστήριο Μικροβιολογίας, Ιατρική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

Περίληψη: Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ιστορο-δημογραφική σκιαγράφηση των πρώτων ασθενών που νοσηλεύθηκαν στο Πνευμονολογικό τμήμα του Σανατορίου Αθηνών «η Σωτηρία» κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950. Η μελέτη βασίστηκε στα Μητρώα και στα Ευρετήρια ασθενών της «Σωτηρίας» για την περίοδο των ετών 1951-1959. Από τη μελέτη του αρχαιακού υλικού του Σανατορίου αντλήθηκαν στοιχεία για το δημογραφικό προφίλ των ασθενών, όπως το φύλο, η ηλικία, η επαγγελματική απασχόληση και η οικογενειακή κατάσταση. Τα διαθέσιμα δεδομένα μας παρέχουν επίσης πληροφορίες για την κίνηση των ασθενών ανά έτος, τον τόπο διαμονής τους σε συνδυασμό με τον τόπο νοσησίως τους, καθώς και τις τελικές τους εκβάσεις. Με την ίδια επεξεργασία των δεδομένων επιτεύχθηκε και ο συνδυασμός των ημερών νοσηλείας ανά έτος και ανά κατηγορία έκβασης.

Εισαγωγή

Η «Σωτηρία» υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα και σημαντικότερα σανατόρια της ελληνικής επικράτειας. Ξεκινώντας με ένα μόνο περίπτερο με δύναμη σαράντα κλινών στις αρχές του 20ου αιώνα, σύντομα αναπτύχθηκε σε μέγεθος, αλλά και σε σημασία, καθώς αποτέλεσε επιστημονικό και ερευνητικό κέντρο για την ασθένεια της φυματίωσης, σε συνεργασία και με την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1940 η «Σωτηρία» απευθυνόταν αποκλειστικά σε φυματικούς ασθενείς, με τους ασθενείς οι οποίοι διαπιστωνόταν ότι παρουσίαζαν άλλες παθήσεις των πνευμόνων να διαγράφονται από τη δύναμή της και να αναζητούν θεραπεία σε άλλα νοσηλευτικά ιδρύματα.

Ωστόσο με την εμπειρία την οποία απέκτησαν οι ιατροί της «Σωτηρίας» μέσα από το Φυματιολογικό Κέντρο του ιδρύματος που ιδρύθηκε το έτος 1930 και λειτούργησε για μία εικοσαετία, ξεκίνησαν και οι χειρουργικές επεμβάσεις για την αντιμετώπιση τόσο της φυματίωσης όσο και άλλου είδους πνευμονολογικών νοσημάτων. Το 1948, εντός της

Λέξεις κλειδιά : Ιστορική δημογραφία, Ιστορία της Ιατρικής, Πνευμονολογικές παθήσεις, Πνευμονολογικό τμήμα, Σανατόριο Σωτηρία

Χειρουργικής κλινικής της «Σωτηρίας» (στην οποία νοσηλεύονταν οι φυματικοί ασθενείς οι οποίοι επρόκειτο να υποβληθούν σε χειρουργική επέμβαση ως μέρος της θεραπείας τους), ιδρύθηκε το Πνευμονολογικό τμήμα του ιδρύματος, το οποίο απευθυνόταν σε μη-φυματικούς ασθενείς με πνευματικά νοσήματα τα οποία έρχονταν χειρουργικής επέμβασης. Αμέσως παρακάτω θα εξετάσουμε τους πρώτους μη-φυματικούς ασθενείς που νοσηλεύθηκαν στη «Σωτηρία», μέσα από τα στοιχεία τα οποία μας παρέχουν τα αρχεία του ιδρύματος και συγκεκριμένα τα Μητρώα και τα Ευρετήρια ασθενών της δεκαετίας του 1950.

Αρχειακές Πηγές

Αν και το Πνευμονολογικό τμήμα της «Σωτηρίας» ξεκίνησε να λειτουργεί το 1948, στοιχεία για τους ασθενείς που νοσηλεύθηκαν σε αυτό μέσα από τα αρχεία του ιδρύματος διαθέτουμε από τις 16 Αύγουστου του 1951 και μετά, καθώς από αυτό το σημείο ξεκινά και η αναλυτική καταγραφή των κλινικών (και κατ' επέκταση και του Πνευμονολογικού τμήματος) στα Μητρώα και στα Ευρετήρια ασθενών της «Σωτηρίας». Ταυτόχρονα, στο διασωθέν αρχείο δεν βρέθηκαν τα Μητρώα ή τα Ευρετήρια των ασθενών για το έτος 1958, ενώ για το έτος 1959 έλειπαν οι εγγραφές για τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο.

Με αυτό τον τρόπο, για το χρονικό διάστημα από το έτος 1951 μέχρι και το έτος 1959, διαθέτουμε στοιχεία για 247 ασθενείς οι οποίοι νοσηλεύτηκαν στο Πνευμονολογικό τμήμα της «Σωτηρίας». Πλήρη εικόνα, όσον αφορά τα δημογραφικά και τα ιατρικά τους στοιχεία, διαθέτουμε για τους 195 από αυτούς, για όσους ασθενείς δηλαδή αντήσαμε στοιχεία από τα Μητρώα ασθενών του ιδρύματος. Μοναδική, αλλά ταυτόχρονα σημαντική εξαίρεση, αποτελεί η νόσος από την οποία έπασχαν οι εν λόγω ασθενείς, καθώς στα Μητρώα ασθενών που χρησιμοποιούνταν στη «Σωτηρία» δεν υπήρχε στήλη για τη διάγνωση¹, ούτε όμως και το προσωπικό του ιδρύματος φρόντιζε να τη συμπληρώνει σε κάποια άλλη στήλη (π.χ. στις «Παρατηρήσεις»).

Για τους υπόλοιπους 52 ασθενείς, και για τους οποίους αντήσαμε τα στοιχεία τους από τα Ευρετήρια των ασθενών, διαθέτουμε μία πολύ περιορισμένη εικόνα, γνωρίζοντας μόνο το φύλο τους, την ημερομηνία εισαγωγής τους στο ίδρυμα, και, εφόσον η παραμονή τους στη «Σωτηρία» ήταν βραχύβια, γνωρίζουμε εάν απεβίωσαν ή εάν εξήλθαν από το ίδρυμα, χωρίς ωστόσο για τους εξελθόντες να διευκρινίζεται η κατάσταση με την οποία εξήλθαν (π.χ. ως ιαθέντες ή εάν θα έπρεπε να συνεχίσουν αργότερα τη θεραπεία τους κ.λ.π).

Σύντομο ιστορικό «Σωτηρίας»

Η ίδρυση της «Σωτηρίας» το 1902 εντάσσεται στο πλαίσιο της κινητοποίησης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την αντιμετώπιση της φυματώσεως στην Ελλάδα των αρχών του 20ου αιώνα. Το Σανατόριο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1905 με ένα κτήριο δυναμικότητας σαράντα κλινών, το οποίο ανεγέρθηκε νοτιοανατολικά της τοποθεσίας Γουδή σε οικόπεδο το οποίο ανήκε στη Μονή Πετράκη². Μέχρι το 1919, οπότε και η διοίκηση της «Σωτηρίας» πέρασε στα χέρια του ελληνικού κράτους, το ίδρυμα διέθετε πλέον επτά περίπτερα νοσηλείας με δύναμη περίπου 230 κλινών³.

Η Μικρασιατική Εκστρατεία και η καταστροφή που την ακολούθησε τον Αύγουστο του 1922, ανέστειλαν για μεγάλο χρονικό διάστημα την εφαρμογή κάθε κρατικού προγράμματος υγείας, επηρεάζοντας άμεσα τη λειτουργία αλλά και την εξέλιξη της «Σωτηρίας». Μόνο προς το τέλος της δεκαετίας του 1920, όταν η γενικότερη κοινωνική κατάσταση στην Ελλάδα είχε μπει σε τροχιά ανάκαμψης πλέον, παρατηρείται μία κάποια βελτίωση της λειτουργίας της «Σωτηρίας»⁴. Το 1936 η «Σωτηρία» με τον Αναγκαστικό Νόμο 312 του ίδιου έτους μετατρέπεται σε Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, και με αυτό τον τρόπο δέχεται μεγάλη οικονομική βοήθεια από το κράτος⁵. Μέχρι και το 1940, οπότε και η Ελλάδα εμπλέκεται στα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, έχουν κτιστεί εννέα επιπλέον περίπτερα για τη νοσηλεία των ασθενών, ανεβάζοντας τη δύναμη της «Σωτηρίας» στις 1.800 κλίνες.

Κατά την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου, οι αυξημένες ανάγκες νοσηλείας θα ανεβάσουν τον αριθμό των κλινών στις 2.170 (πάντοτε μέσα στις προϋπάρχουσες εγκαταστάσεις). Ωστόσο τον Σεπτέμβριο του 1950 το Διοικητικό Συμβούλιο της «Σωτηρίας», κρίνοντας ότι είχαν εκλείψει πλέον οι λόγοι οι οποίοι κατά το παρελθόν είχαν προκαλέσει την αύξηση του αριθμού των κλινών νοσηλείας, θα τις μειώσει στις 2.000. Κατά την δεκαετία του 1950, μία περίοδο γενικότερης ανάπτυξης για την ελληνική κοινωνία, η «Σωτηρία» παρουσίασε πρόοδο, τόσο σε επίπεδο εκσυγχρονισμού των συνθηκών νοσηλείας της (με ανακαινίσεις και βελτιώσεις των εγκαταστάσεων, που θα συνεχιστούν εντατικότερα κατά τη δεκαετία του 1960), όσο και σε επίπεδο αντιμετώπισης της ασθένειας της φυματώσεως, κυρίως μέσα από την εφαρμογή των νέων αποτελεσματικών αντιφυματικών φαρμακευτικών αγωγών, οι οποίες είχαν ανακαλυφθεί στα τέλη της δεκαετίας του 1940⁶.

Κατά τη δεκαετία του 1960, με τη φυματίωση να αποτελεί μία νόσο η οποία μπορεί να αντιμετωπιστεί πλέον επιτυχώς και με την επιστημονική εμπειρία την οποία είχε αποκτήσει το ίδρυμα επάνω στα θωρακικά νοσήματα, η «Σωτηρία» θα μετατραπεί από σανατόριο

σε διαγνωστικό και θεραπευτικό κέντρο νοσημάτων του αναπνευστικού συστήματος. Με το Βασιλικό Διάταγμα 776 του 1965, το «Νοσοκομείο – Σανατόριο, η Σωτηρία» μετονομάζεται σε «Νοσοκομείο Νοσημάτων Θώρακος Αθηνών, η Σωτηρία»⁷, ένα χαρακτήρα τον οποίο διατηρεί ακόμη και σήμερα.

Ιστορικό Πνευμονολογικού Τμήματος και Πνευμονολογικών Κλινικών

Η ίδρυση του Πνευμονολογικού τμήματος το έτος 1948, υπήρξε το πρώτο ακούσιο βήμα για τη μετατροπή της «Σωτηρίας» από σανατόριο σε Νοσοκομείο Νοσημάτων Θώρακος, σε μία εποχή κατά την οποία η φυματίωση αποτελούσε ακόμη μία μάστιγα για τον ελληνικό πληθυσμό· χαρακτηριστικό είναι ότι κατά το 1948 η θνησιμότητα της φυματίωσης στην πόλη των Αθηνών ανερχόταν σε 227,24 ανά 100.000 κατοίκους⁸. Το Πνευμονολογικό τμήμα της «Σωτηρίας» ξεκίνησε τη λειτουργία του με δύναμη περίπου 50 κλινών εντός της Χειρουργικής Κλινικής του ιδρύματος και προοριζόταν για τη νοσηλεία χειρουργικών αρρώστων που έπασχαν από διάφορα πνευμονικά νοσήματα⁹. Η επίσημη «αναγνώριση» του Πνευμονολογικού τμήματος θα έρθει περίπου μια δεκαετία μετά και συγκεκριμένα τον Οκτώβριο του 1957, όταν το Βασιλικό Διάταγμα της 25.10.1957 «Περί αναμορφώσεως του Οργανισμού του Νοσοκομείου - Σανατορίου "ΣΩΤΗΡΙΑ"» όριζε στο 2ο άρθρο του ότι σκοπός του ιδρύματος είναι η έρευνα και θεραπεία της φυματίωσης και παθήσεων εν γένει του θώρακος, ενώ πιο συγκεκριμένα στο 5ο άρθρο όριζε ότι οι κλινικές του ιδρύματος χωρίζονταν σε 11 Φυματιολογικές, 1 Παθολογική και 1 Χειρουργική στην οποία ήταν δυνατόν να οργανωθεί και να λειτουργήσει τμήμα για έρευνα και άλλων νοσημάτων θώρακος πλην της φυματίωσης¹⁰.

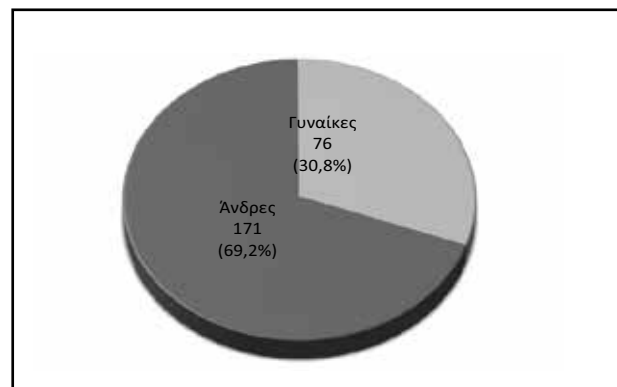
Οι πρώτες Πνευμονολογικές Κλινικές στη «Σωτηρία» θα εμφανιστούν στις αρχές του 1961, όταν δύο από τις φυματιολογικές κλινικές του ιδρύματος μετατρέπονται σε πνευμονολογικές, μία με 45 κλίνες για τους άνδρες ασθενείς και μία με 26 κλίνες για τις γυναίκες ασθενείς (συνολικά 3,6% επί του συνόλου των κλινών)¹¹. Τον Αύγουστο του 1969 στη «Σωτηρία» συναντάμε πλέον τρεις πνευμονολογικές κλινικές, με συνολική δύναμη 198 κλινών (16% επί του συνόλου των κλινών), ενώ το 1971 (και παρά το γεγονός ότι η δύναμη σε κλίνες του νοσοκομείου συνεχώς μειώνεται) οι πνευμονολογικές κλινικές έχουν αυξηθεί πλέον σε τέσσερις με συνολική δύναμη 248 κλινών (23% επί του συνόλου των κλινών). Επιπλέον, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, ένας άγνωστος αριθμός ασθενών με πνευμονολογικά (μη φυματιολογικά) νοσήματα καταλαμβάνει κλίνες και στις φυματιολογικές κλινικές¹². Με το Προεδρικό Διάταγμα 841 του Δεκεμβρίου του 1974, όλες πλέον οι φυματιολογι-

κές κλινικές του νοσοκομείου λαμβάνουν παράλληλα και την ονομασία των πνευμονολογικών¹³, γεγονός που οφείλεται στο ότι μη φυματιοκοί πνευμοπαθείς ασθενείς νοσηλεύονται στο ίδρυμα σε μεγάλο ποσοστό.

Δημογραφικό προφίλ ασθενών

Φύλο

Από τις 247 περιπτώσεις ασθενών τις οποίες εξετάζουμε εδώ, όπως μπορούμε να δούμε στο Γράφημα 1, οι 171 αντιστοιχούν σε άνδρες ασθενείς (ποσοστό 69,2%) και οι 76 σε γυναίκες ασθενείς (ποσοστό 30,8%). Τα ποσοστά αυτά είναι πολύ κοντά στα αντίστοιχα ποσοστά για το σύνολο των ασθενών οι οποίοι νοσηλεύτηκαν την ίδια περίοδο (δηλαδή κατά τα έτη 1951-1959) στη «Σωτηρία», καθώς εκεί συναντάμε ποσοστό 66,9% για τους άρρενες ασθενείς και ποσοστό 33,1% για τις γυναίκες ασθενείς¹⁴.

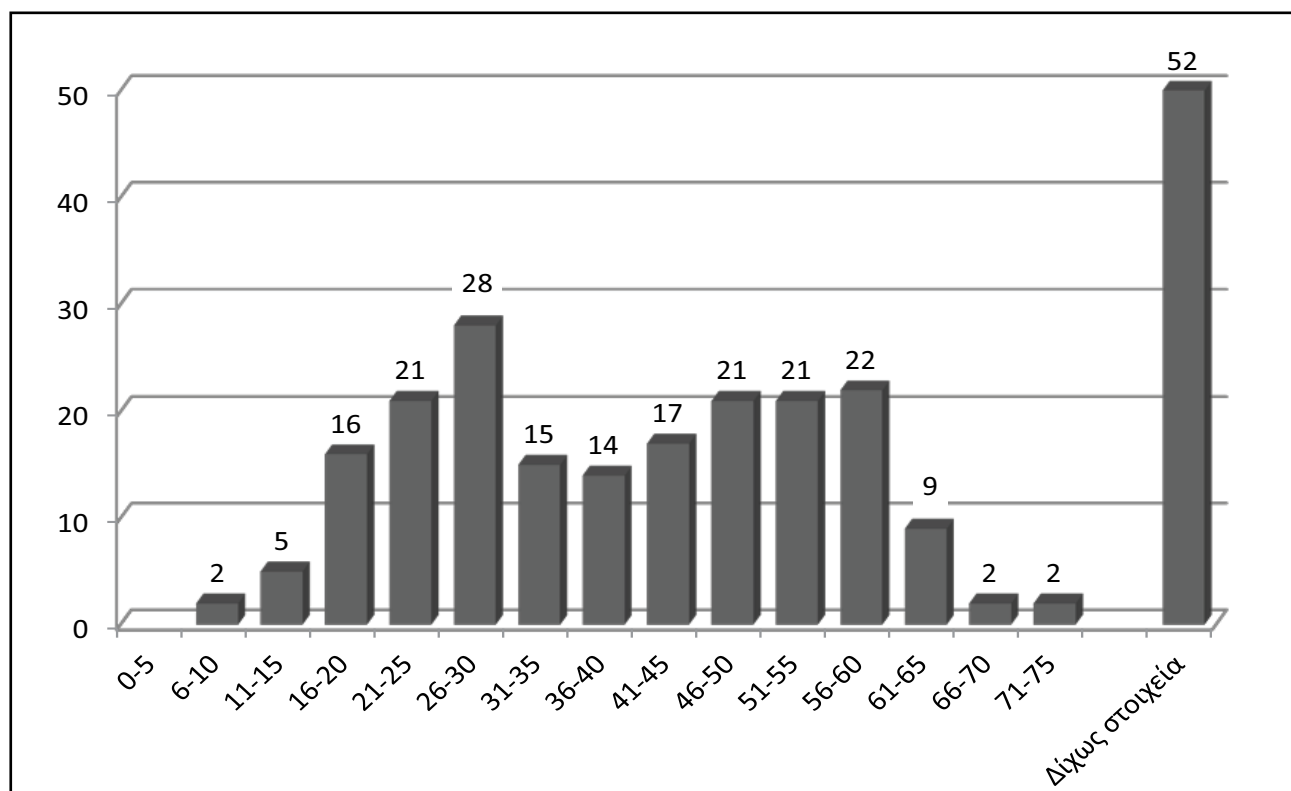

Γράφημα 1.
Φύλο ασθενών.

Ηλικιακές Ομάδες

Αναφορικά με τις ηλικιακές ομάδες των ασθενών, όπως βλέπουμε στο Γράφημα 2, δεν διαθέτουμε στοιχεία για την ηλικία 52 περιπτώσεων ασθενών. Για τους υπόλοιπους 195 ασθενείς, μικρή είναι η παρουσία στις παιδικές ηλικίες (ασθενείς μέχρι δεκαπέντε ετών ανήκαν στο «παιδικό τμήμα» της «Σωτηρίας») καθώς συναντάμε δύο στην ηλικιακή ομάδα των 6-10 ετών και πέντε στην ομάδα των 11-15 ετών. Στις νεαρές ενήλικες ηλικίες συναντάμε και τη μεγαλύτερη παρουσία ασθενών, καθώς στις ηλικιακές ομάδες από 16 έως και 30 ετών καταγράφονται συνολικά εξήντα πέντε περιπτώσεις ασθενών.

Στις ηλικιακές ομάδες από 31 έως και 45 ετών η παρουσία των ασθενών είναι σημαντική, αλλά σαφώς πιο περιορισμένη, καθώς εκεί καταγράφονται συνολικά σαράντα έξι περιπτώσεις ασθενών. Σημαντική παρουσία ασθενών συναντάμε και στις ηλικιακές ομάδες από 46 έως και 60 ετών, με συνολικά εξήντα τέσσερις περιπτώ-

Γράφημα 1.
Ηλικιακές ομάδες ασθενών.

σεις ασθενών, αριθμό δηλαδή αντίστοιχο με αυτόν των ηλικιών ανάμεσα από 16 έως και 30 ετών. Τέλος, κατά πολύ μικρότερη είναι η παρουσία των ασθενών στις ηλικίες ανάμεσα από 61 έως και 75 ετών, με συνολικά δεκατρείς περιπτώσεις ασθενών.

παρουσία παρατηρείται στους ανάπηρους και συνταξιούχους, στα άτομα άνευ εργασίας, στους τεχνίτες και τους μηχανικούς, στους δημόσιους υπαλλήλους, στους ιδιωτικούς υπαλλήλους, στα επαγγέλματα που σχετίζονται με την υγεία, στα σώματα ασφαλείας και στα άτομα που υπηρετούσαν τη στρατιωτική τους θητεία.

Επαγγέλματα

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε και στον Πίνακα 1, για 52 περιπτώσεις ασθενών δεν είχαμε στοιχεία για το επάγγελμα που ασκούσαν. Στις υπόλοιπες 195 περιπτώσεις ασθενών, η πλειοψηφία των γυναικών, και συγκεκριμένα οι 45 από τις 55 περιπτώσεις γυναικών που έχουμε στοιχεία για την επαγγελματική τους απασχόληση, δήλωσαν ως επάγγελμα τα οικιακά. Στις εναπομένουσες 140 περιπτώσεις ασθενών που έχουμε στοιχεία για το επάγγελμά τους, συχνότερα καταγράφονται τα επαγγέλματα της υπαίθρου και της θαλάσσης με 39 περιπτώσεις (37 γεωργοί και 2 ναυτικοί), οι εργάτες με 18 περιπτώσεις (εδώ περιλαμβάνεται και μία γυναίκα καθαρίστρια), οι αυτοαπασχολούμενοι με 17 περιπτώσεις (περιλαμβάνονται και 4 γυναίκες μοδίστρες), οι μαθητές και οι σπουδαστές με 15 περιπτώσεις (περιλαμβάνονται και 2 γυναίκες μαθήτριες), και οι έμποροι και οι μικρέμποροι με επίσης 15 περιπτώσεις (εκ των οποίων οι 3 δήλωσαν έμποροι και οι υπόλοιποι 12 ασχολούνταν ως μικρέμποροι ή μικροπωλητές). Πολύ μικρότερη

Οικιακά	45
Επαγγέλματα υπαίθρου & θαλάσσης	39
Εργάτες	18
Αυτοαπασχολούμενοι	17
Μαθητές/Σπουδαστές	15
Έμποροι & Μικρέμποροι	15
Ανάπηροι/Συνταξιούχοι	10
Άνευ εργασίας	8
Τεχνίτες/Μηχανικοί	8
Δημόσιοι Υπάλληλοι	7
Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	5
Επαγγέλματα Υγείας	4
Σώματα Ασφαλείας	3
Στρατιωτική Θητεία	1
Χωρίς στοιχεία	52
Σύνολο	247

Πίνακας 1.
Επαγγέλματα ασθενών.

Οικογενειακή κατάσταση

Οικογενειακή κατάσταση	Αριθμός Ασθενών	Μ.Ο. τέκνων
Έγγαμοι	105	2,7
Άγαμοι	82	-
Χηρεία	7	3,3
Διαζευγμένοι	1	1
Χωρίς στοιχεία	52	-
Σύνολο	247	Συνολικός Μ.Ο.: 2,7

Πίνακας 2.

Οικογενειακή κατάσταση ασθενών και μέσος όρος τέκνων.

Σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση των ασθενών, όπως βλέπουμε στον Πίνακα 2, 105 ασθενείς ήταν έγγαμοι, 82 ήταν άγαμοι, 7 βρίσκονταν σε χηρεία, ένας ήταν διαζευγμένος, ενώ για 52 ασθενείς δεν είχαμε διαθέσιμα στοιχεία. Όπως φαίνεται στην τρίτη στήλη του Πίνακα, οι έγγαμοι ασθενείς είχαν κατά μέσο όρο 2,7 τέκνα, από τους άγαμους δεν διέθετε κανείς τέκνα, οι βρισκόμενοι σε χηρεία είχαν κατά μέσο όρο 3,3 τέκνα, ο ασθενής που είχε δηλώσει διαζευγμένος είχε ένα τέκνο, ενώ για τους ασθενείς που δεν είχαμε στοιχεία για την οικογενειακή τους κατάσταση δεν διαθέταμε στοιχεία ούτε για τον (πιθανό) αριθμό τέκνων, ενώ ο συνολικός

μέσος όρος τέκνων ανέρχεται στα 2,7.

Όσον αφορά τις ηλικιακές ομάδες σε σχέση με την οικογενειακή κατάσταση των ασθενών, όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 3, μέχρι και τις ηλικίες των 30 ετών υπερσχύουν οι άγαμοι με ιδιαίτερα μεγάλη αναλογία έναντι των εγγάμων. Από την ηλικία των 31 ετών και πάνω, οι έγγαμοι ασθενείς υπερτερούν σαφώς των άγαμων, με τις περιπτώσεις των τελευταίων να φθίνουν καθώς ανεβαίνουμε στις ηλικιακές ομάδες – εξαίρεση αποτελεί η ηλικιακή ομάδα των 36-40 ετών στην οποία οι έγγαμοι και οι άγαμοι ασθενείς παρουσιάζουν τις ίδιες ακριβώς τιμές. Οι επτά περιπτώσεις ασθενών που βρίσκονται σε χηρεία συναντώνται διάσπαρτες ανάμεσα στις ηλικίες από 27 έως 69 ετών, ενώ ο ασθενής ο οποίος είχε δηλώσει διαζευγμένος ήταν 53 ετών.

Το δείγμα των ασθενών το οποίο εξετάζουμε εδώ είναι ιδιαίτερα μικρό και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αντιπροσωπευτικό του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας, έτσι ώστε να το συγκρίνουμε με τα γενικά στοιχεία για τις ηλικίες γάμου και τους συντελεστές γονιμότητας στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1950, όπου σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, τα υψηλότερα ποσοστά των εγγάμων ανδρών συναντώνται στην ηλικιακή ομάδα των 25-29 ετών και των εγγάμων γυναικών στην ομάδα των 20-24 ετών¹⁵, και οι δείκτες γονιμότητας κυμαίνονταν περίπου στα 2,25 τέκνα ανά οικογένεια¹⁶.

Ηλικιακή Ομάδα	Έγγαμοι	Άγαμοι	Χηρεία	Διαζευγμένοι	Δίχως Στοιχεία	Σύνολο Ασθενών
0-5	-	-	-	-	-	-
6-10	-	2	-	-	-	2
11-15	-	5	-	-	-	5
16-20	-	16	-	-	-	16
21-25	2	19	-	-	-	21
26-30	7	20	1	-	-	28
31-35	10	5	-	-	-	15
36-40	7	7	-	-	-	14
41-45	12	3	2	-	-	17
46-50	18	3	-	-	-	21
51-55	16	2	2	1	-	21
56-60	22	-	-	-	-	22
61-65	8	-	1	-	-	9
66-70	1	-	1	-	-	2
71-75	2	-	-	-	-	2
Χωρίς στοιχεία	-	-	-	-	52	52
Σύνολο	105	82	7	1	52	247

Πίνακας 3.

Οικογενειακή κατάσταση ασθενών ανά ηλικιακή ομάδα.

Ιατρική ανάλυση δεδομένων

Αριθμός εισαγωγών

Όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 4, κατά το έτος 1951 καταγράφονται 13 εισαγωγές στο Πνευμονολογικό τμήμα της «Σωτηρίας» - προφανώς ο πραγματικός αριθμός των εισαγωγών θα πρέπει να ήταν μεγαλύτερος, ταυτόχρονα όμως παραμένει και άγνωστος, αφού περιοριζόμαστε στα στοιχεία που έχουν καταγραφεί από τον Αύγουστο του συγκεκριμένου έτους και μετά. Κατά το έτος 1952 συναντάμε 58 εισαγωγές ασθενών, το μεγαλύτερο αριθμό εισαγωγών κατά το χρονικό διάστημα το οποίο εξετάζουμε, κατά το έτος 1953 συναντάμε 35 εισαγωγές, όσες δηλαδή και το έτος 1954, το έτος 1955 συναντάμε 45 εισαγωγές, ενώ κατά το έτος 1956 οι εισαγωγές βρίσκονται στο χαμηλότερο σημείο τους με 13 περιπτώσεις ασθενών, για να «επανεέλθουν» κατά το έτος 1957 στη μέση τιμή των 25 ασθενών. Για το έτος 1958, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, δεν βρέθηκαν τα αρχεία με τις καταγραφές των εισαγωγών των ασθενών, ενώ για το έτος 1959 στο οποίο συναντάμε 23 εισαγωγές ασθενών, καθώς δεν έχουμε στη διάθεσή μας τις εγγραφές για τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο, πιθανόν οι πραγματικές εισαγωγές των ασθενών να ήταν ελαφρώς περισσότερες.

Όπως παρατηρείται και στην τρίτη στήλη του Πίνακα 4 με το μέσο όρο ημερών νοσηλείας των ασθενών ανά έτος, καθώς οι εισαγωγές του κάθε έτους δεν υπαγορεύονται από τις ημέρες νοσηλείας των ασθενών του προηγούμενου έτους (καθώς όλοι οι μέσοι όροι είναι κατά πολύ μικρότεροι του ενός ημερολογιακού έτους), η άνιση διακύμανση των εισαγωγών μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι κατά τη δεκαετία του 1950 η «Σωτηρία» συνέχιζε ακόμη να λειτουργεί με το χαρακτήρα του σανατορίου, απευθυνόμενη σε ασθενείς που έπασχαν από πνευμονική φυματίωση, και το νεοϊδρυθέν τότε

Έτος	Εισαγωγές	Μ.Ο. ημερών νοσηλείας
1951	13	136
1952	58	105,1
1953	35	94,1
1954	35	62,6
1955	45	99,2
1956	13	76*
1957	25	45,9*
1958	-	-
1959	23	79,2

Πίνακας 4.

Εισαγωγές ανά έτος και μέσος όρος ημερών νοσηλείας.

*καθώς οι καταγραφές για τα έτη 1956 και 1957 είναι ελλιπείς, οι μέσοι όροι ημερών νοσηλείας δεν είναι αντιπροσωπευτικοί.

Πνευμονολογικό της τμήμα επιτελούσε ακόμη ένα βοηθητικό ρόλο.

Τόπος διαμονής και νοσήσεως ασθενών

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 5, δεν διαθέτουμε στοιχεία για τους τόπους διαμονής και νοσήσεως 52 περιπτώσεων ασθενών. Για τις υπόλοιπες 195 περιπτώσεις ασθενών, οι 70 από αυτούς δήλωσαν ότι διέμεναν μόνιμα στο νομό Αττικής (με τη συντριπτική τους πλειοψηφία να δηλώνει ως τόπο κατοικίας το ευρύτερο πολεοδομικό συγκρότημα πρωτεύουσας), οι 121 δήλωσαν ότι διέμεναν μόνιμα σε κάποιο νομό της ελληνικής επαρχίας, και 4 δήλωσαν ότι διέμεναν μόνιμα στο εξωτερικό (πρόκειται για δύο Ελληνοκύπριους και δύο Έλληνες της Αιγύπτου, όπως προκύπτει από τα υπόλοιπα διαθέσιμα στοιχεία τους). Η τόσο μεγάλη προσέλευση ασθενών από την επαρχία δεν πρέπει να προκαλεί εντύπωση, καθώς η «Σωτηρία» είχε αναπτύξει από το πρώτο διάστημα της λειτουργίας της μεγάλη φήμη ως θεραπευτικό ίδρυμα, και σε συνδυασμό με την έλλειψη ανάλογων νοσηλευτικών ιδρυμάτων στις περισσότερες περιοχές της επαρχίας, συγκέντρωνε ασθενείς από κάθε γωνιά της ελληνικής επικράτειας. Αξιοσημείωτη, έστω και αν είναι ιδιαίτερα μικρή, αποτελεί και η παρουσία ασθενών από το εξωτερικό, συγκεκριμένα από την Κύπρο και την Αίγυπτο (η οποία κατά τη δεκαετία του 1950 διέθετε ακόμη έντονη παρουσία του ελληνικού στοιχείου).

Αναφορικά με τον τόπο νοσήσεως των ασθενών, οι αριθμοί είναι πολύ κοντινοί με τους τόπους διαμονής, καθώς 67 ασθενείς δήλωσαν ότι νόσησαν στο νομό Αττικής, 117 ότι νόσησαν σε κάποιο νομό της επαρχίας, 5 ότι νόσησαν στο εξωτερικό (οι 4 ασθενείς που διέμεναν μόνιμα στο εξωτερικό και ακόμη ένας ο οποίος διέμενε στην Αττική αλλά νόσησε στην Αίγυπτο), και 6 ότι νόσησαν κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής τους θητείας (εκ των οποίων μόνο ο ένας υπηρετούσε ακόμη τη θητεία του ενώ νοσηλεύοταν στη «Σωτηρία»). Η απουσία πληροφοριών για το νόσημα από το οποίο έπασχε ο κάθε ασθενής, δεν μας επιτρέπει περαιτέρω σχολιασμούς για πιθανές σχέσεις μεταξύ των διάφορων πνευμονικών νοσημάτων και τις περιοχές ή τις συνθήκες (δηλα-

Περιοχές	Τόπος Διαμονής	Τόπος Νοσήσεως
Αττική	70	67
Εκτός Αττικής	121	117
Εξωτερικό	4	5
Στράτευμα	-	6
Χωρίς στοιχεία	52	52
Σύνολο	247	247

Πίνακας 5.

Τόποι διαμονής και νοσήσεως ασθενών.

δή το στράτευμα) στις οποίες νόσησαν οι παραπάνω ασθενείς.

Εκβάσεις ασθενών

Τα αρχεία ασθενών της «Σωτηρίας» μάς παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για την έκβαση της κλινικής πορείας της πλειοψηφίας των ασθενών. Όπως μπορούμε να δούμε και στον Πίνακα 6, για 38 ασθενείς γνωρίζουμε ότι απλώς εξήλθαν από το ίδρυμα δίχως περαιτέρω πληροφορίες για την κλινική τους εικόνα, ενώ για 11 ασθενείς δεν διαθέτουμε καμία πληροφορία για την έκβαση της υγείας τους. Τα στοιχεία αυτών των 49 συνολικά ασθενών προέρχονται από τα Ευρετήρια των ασθενών, τα οποία ήταν φειδωλά στις πληροφορίες που κατέγραφαν για τις εκβάσεις των ασθενών και ορισμένες φορές και ελλιπή.

Από τους υπόλοιπους 198 ασθενείς, τα στοιχεία των οποίων αντλήσαμε από τα Μητρώα ασθενών, οι 26 απεβίωσαν κατά τη διάρκεια της νοσηλείας τους στη «Σωτηρία», ωστόσο δεν διαθέτουμε πληροφορίες εάν ο θάνατος επήλθε πριν, κατά τη διάρκεια, ή μετά την υποβολή τους σε χειρουργική επέμβαση (υπενθυμίζεται ότι το Πνευμονολογικό τμήμα της «Σωτηρίας» φιλοξενούσε ασθενείς με πνευμονικές παθήσεις οι οποίες έχρηζαν χειρουργικής επέμβασης).

Τριάντα οκτώ ασθενείς εξήλθαν από το ίδρυμα οικειοθελώς, ένας εκ των οποίων επανήλθε στη «Σωτηρία» μετά από δέκα ημέρες και αφού νοσηλεύθηκε για σαράντα ημέρες απεβίωσε (ανεβάζοντας έτσι τον αριθμό των αποθανόντων στους 27), και άλλος ένας επανήλθε στο ίδρυμα μετά από μία εβδομάδα και νοσηλεύθηκε για είκοσι ημέρες εξερχόμενος με την ένδειξη «κλινικώς ιαθείς», για να επανέλθει για δεύτερη φορά μετά από ένα μήνα και να εξέλθει στη συνέχεια (και πάλι) οικειοθελώς μετά από παραμονή πέντε ημερών.

Πέντε ασθενείς μεταφέρθηκαν σε κάποιο άλλο ίδρυμα προκειμένου να συνεχιστεί εκεί η νοσηλεία τους, και συγκεκριμένα ένας μεταφέρθηκε στο «Θεραπευτήριο Ευαγγελισμός», ένας στο νοσοκομείο «Άγιος Σάββας», ένας στο «401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο», και δύο ασθενείς μεταφέρθηκαν στο «Γενικό Νοσοκομείο Ελληνικής Βασιλικής Αεροπορίας» που τότε βρισκόταν στην περιοχή της Κυψέλης (και το οποίο το 1966 θα μετονομασθεί σε «251 Γενικό Νοσοκομείο Αεροπορίας» και στα μέσα της δεκαετίας του 1970 θα μεταφερθεί στη σημερινή του θέση στην οδό Κανελλοπούλου - πρώην Κατεχάκη).

Συνολικά 9 ασθενείς διεγράφησαν από τη δύναμη του Πνευμονολογικού τμήματος του ιδρύματος. Ένας ασθενής επειδή αρνήθηκε να υποβληθεί σε χειρουργική επέμβαση, δύο ασθενείς για πειθαρχικούς λόγους (ένας επειδή δεν επανήλθε από άδεια, και άλλος ένας για άγνωστους λόγους), ένας ασθενής επειδή συμπλή-

ρωσε το μέγιστο χρονικό όριο παραμονής (ο Αναγκαστικός Νόμος 312 του 1936 που αφορούσε τη «Σωτηρία» όριζε το μέγιστο χρονικό όριο νοσηλείας στους 12 μήνες, το οποίο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορούσε να επεκταθεί στους 18 μήνες συνολικά), ενώ πέντε ασθενείς διεγράφησαν από τη δύναμη του Πνευμονολογικού τμήματος και εγγράφηκαν στη δύναμη των φυματικών, καθώς διαπιστώθηκε ότι έπασχαν από πνευμονική φυματίωση.

Τριάντα επτά ασθενείς εξήλθαν από τη «Σωτηρία» καθώς δεν ήταν δυνατό να υποβληθούν σε χειρουργική επέμβαση. Οι 17 από αυτούς εξήλθαν με την ένδειξη «μη δυνατή η επέμβαση δ'ήν εισήλθε» ή ως «μη δυνάμενος/δυνάμενη να χειρουργηθεί», οι 13 με την ένδειξη «μη αναγκαία ή εφικτή προς το παρόν η χειρουργική επέμβαση», και οι 7 με την ένδειξη «να επανέλθει αργότερα για επέμβαση», με την περίοδο αναβολής της επέμβασης να ορίζεται κατά κανόνα στους τρεις μήνες. Από τους 37 αυτούς συνολικά ασθενείς, στοιχεία για επανεισαγωγή στο ίδρυμα βρέθηκαν μόνο για 6 από αυτούς. Συγκεκριμένα από τους 13 που εξήλθαν με την ένδειξη «μη αναγκαία ή εφικτή προς το παρόν η χειρουργική επέμβαση» επανήλθαν οι πέντε, εκ των οποίων οι τρεις εξήλθαν ξανά από τη «Σωτηρία» με την ίδια ακριβώς ένδειξη, ένας εξήλθε καθώς τελικά υπεβλήθη σε χειρουργική επέμβαση, και ένας εξήλθε για να συνεχίσει τη νοσηλεία του στο «415 Στρατιωτικό Νοσοκομείο» στην Πεντέλη (το σημερινό «414 Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ειδικών Νοσημάτων», το οποίο κατά την εποχή που εξετάζουμε λειτουργούσε ως στρατιωτικό σανατόριο), ενώ από τους 7 ασθενείς που εξήλθαν με την ένδειξη «να επανέλθει αργότερα για επέμβαση» επανήλθε μόνο ένας, ο οποίος μετά από 41 ημέρες νοσηλείας απεβίωσε (ανεβάζοντας έτσι τον τελικό αριθμό των αποθανόντων ασθενών στους 28).

Οι ασθενείς οι οποίοι εξήλθαν από τη «Σωτηρία» με βελτιωμένη κατάσταση ή ως ιαθέντες ήταν συνολικά 83, εκ των οποίων οι 11 εξήλθαν με την ένδειξη ότι δεν χρήζουν χειρουργικής επέμβασης ή περαιτέρω νοσηλείας, οι 2 με την ένδειξη «σημαντική βελτίωση», οι 7 αφού υποβλήθηκαν στην επέμβαση (προφανώς με επιτυχία) για την οποία είχαν εισαχθεί, και οι υπόλοιποι 63 με την ένδειξη «ιαθείς/ιαθείσα» ή «κλινικώς ιαθείς/ιαθείσα».

Ημέρες νοσηλείας

Το χρονικό διάστημα νοσηλείας των ασθενών του Πνευμονολογικού τμήματος της «Σωτηρίας», ποικίλε ανάλογα με την κατηγορία της έκβασης, όπως διαφαίνεται και στην τρίτη στήλη του Πίνακα 6. Οι ασθενείς οι οποίοι απεβίωσαν κατά τη διάρκεια της νοσηλείας τους παρέμειναν κατά μέσο όρο στο ίδρυμα για 113,5 ημέρες, χρονικό διάστημα παρόμοιο με τους ασθενείς οι

οποίοι εξήλθαν ως ιαθέντες (μέσος όρος 113,2 ημέρες), ένδειξη ότι το επιστημονικό προσωπικό της «Σωτηρίας» κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια για τη θεραπεία των ασθενών που νοσηλεύονταν στο ίδρυμα. Αρκετά μεγάλο ήταν επίσης και το χρονικό διάστημα νοσηλείας των ασθενών οι οποίοι εξήλθαν με βελτιωμένη την κατάσταση της υγείας τους (μ.ο. 90 ημέρες). Αντίθετα, ιδιαίτερα σύντομο ήταν το χρονικό διάστημα κατά το οποίο παρέμεναν οι ασθενείς, οι οποίοι υποβάλλονταν σε χειρουργική επέμβαση (μ.ο. 32,5 ημέρες), καθώς σε αυτό το χρονικό διάστημα περιλαμβανόταν προφανώς και ο χρόνος αποθεραπείας. Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρχαν καθυστερήσεις στις προγραμματισμένες επεμβάσεις.

Σχετικά σύντομο ήταν το χρονικό διάστημα το οποίο παρέμεναν οι ασθενείς οι οποίοι δεν ήταν δυνατό να υποβληθούν σε επέμβαση ή δεν ήταν αναγκαία ή εφικτή η επέμβαση κατά τη χρονική στιγμή που εισήλθαν στο ίδρυμα (μ.ο. 72,2 και 58,3 ημέρες αντίστοιχα). Αντίθετα, αρκετά μεγαλύτερο ήταν το χρονικό διάστημα παραμονής των ασθενών οι οποίοι έπρεπε να επανέλθουν αργότερα για επέμβαση (μ.ο. 122,4 ημέρες), προφανώς στην προσπάθεια των ιατρών να εξαντλήσουν όλες τις πιθανότητες για άμεση υποβολή των ασθενών σε επέμβαση.

Σύντομο ήταν το χρονικό διάστημα των ασθενών οι οποίοι εξέρχονταν προκειμένου να συνεχίσουν τη νοσηλεία τους αλλού (μ.ο. 34,6 ημέρες), και αντίστοιχα σύντομο ήταν και το χρονικό διάστημα των ασθενών οι

οποίοι δεν έχρηζαν επέμβασης ή δεν είχαν ανάγκη περαιτέρω νοσηλείας (μ.ο. 46,4 ημέρες). Επίσης σύντομο ήταν και το χρονικό διάστημα των ασθενών οι οποίοι εξέρχονταν από τη «Σωτηρία» οικειοθελώς (μ.ο. 48,6 ημέρες).

Επίλογος

Η διάσωση των Μητρώων και των Ευρετηρίων των ασθενών της «Σωτηρία» των προηγούμενων δεκαετιών, μας δίνει την ευκαιρία να μελετήσουμε τόσο τον τρόπο λειτουργίας του ιδρύματος, όσο και θέματα τα οποία σχετίζονται με τα δημογραφικά και ιατρικά δεδομένα των ασθενών. Δυστυχώς στην περίπτωση μας, η απουσία αναγραφής της νόσου από την οποία έπασχε ο κάθε ασθενής που εισαγόταν στο Πνευμονολογικό τμήμα της «Σωτηρίας», μας εμποδίζει από το να προβούμε στον οποιοδήποτε σχολιασμό για τη σχέση των διάφορων πνευμονικών νοσημάτων αναλογικά με το φύλο, την ηλικία, το επάγγελμα και τον τόπο νόσησης των ασθενών, καθώς και με τον χρόνο νοσηλείας και την τελική έκβαση των ασθενών. Ωστόσο, η εικόνα η οποία σχηματίζεται από τα στοιχεία τα οποία αντλήσαμε μέσα από τα αρχεία της «Σωτηρίας», είναι ότι το Πνευμονολογικό τμήμα του ιδρύματος λειτουργούσε εύρυθμα, δίχως να υπάρχουν καθυστερήσεις στις προγραμματισμένες επεμβάσεις, και παράλληλα ότι το ίδρυμα δεν βιαζόταν να δώσει εξιτήριο στους ασθενείς, εάν πρώτα δεν

Έκβαση	Αριθμός ασθενών	Μ.Ο. διαστήματος νοσηλείας (ημέρες)
Εξήλθε	38	86,9
Χωρίς στοιχεία	11	-
Απεβίωσε	26	113,5
Οικειοθελώς	38	48,6
Για να συνεχίσει αλλού	5	34,6
Άρνηση επέμβασης	1	11
Διαγραφή για πειθαρχικούς λόγους	2	153,5
Συμπλήρωση χρονικού ορίου	1	562
Εγγράφεται στη δύναμη των φυματικών	5	144,8
Μη δυνατή η επέμβαση	17	72,2
Μη αναγκαία ή εφικτή προς το παρόν η επέμβαση	13	58,3
Για να επανέλθει αργότερα για επέμβαση	7	122,4
Μη χρήζων επέμβαση ή περαιτέρω νοσηλεία	11	46,4
Σημαντική βελτίωση	2	90
Γενομένης της επέμβασης	7	32,5
Ίαση	63	113,2
Σύνολο	247	Μ.Ο.: 112,7

Πίνακας 6.

Εκβάσεις ασθενών και μέσος όρος ημερών νοσηλείας ανά κατηγορία.

διαπιστωνόταν ότι η κατάσταση της υγείας τους ήταν τέτοια που να μη χρήζουν περαιτέρω νοσηλείας.

Summary

The first patients of the Pulmonological section of the sanatorium "Sotiria"

A. Aidonidis, K. Tsiamis, M. Mandyla – Kousouni, D. Anoyatis- Pele

The purpose of this study is the medical-demographic outline of the first patients that were hospitalized in the Pulmonological section of the sanatorium "Sotiria" of Athens during the decade of the 1950s. The study is based on the patients' records and catalogues of "Sotiria" for the period of years 1951-1959. Through the research of the archive sources of the sanatorium, we drew various information about the demographic profile of the patients, such as their gender, age, profession and marital status. The available data provided us also with information about the patients' rate per year, their place of residence in combination with the place of illness, as well as their clinical outcome. With the same process of the given data, the combination of the days of hospitalization per year as well as per outcome category was also accomplished.

Keywords: Historic demography, History of medicine, Pulmonological section, Sanatorium Sotiria, Thoracic diseases

Βιβλιογραφία

1. Οι εισαγωγές ασθενών στο Πνευμονολογικό τμήμα της «Σωτηρίας» καταγράφονταν στο ίδιο μητρώο στο οποίο καταγράφονταν και οι εισαγωγές των φυματικών ασθενών. Προφανώς, επειδή η «Σωτηρία» από την αρχή της λειτουργίας της αντιμετώπιζε σχεδόν αποκλειστικά περιστατικά πνευμονικής φυματίωσης, για αυτό και δεν υπήρχε ειδική στήλη στα μητρώα για τη διάγνωση.
2. Κατής Κωνσταντίνος, Νοσοκομείο Νοσημάτων Θώρακος Αθηνών «Η Σωτηρία», Ιστορική Μελέτη, Αθήνα 1984, Διδακτορική Διατριβή, σελ. 34-43.
3. Κατής, ό.π., σελ. 52-54.
4. Κατής, ό.π., σελ. 60-61.
5. Αναγκαστικός Νόμος 312/1936.
6. Κατής, ό.π., σελ. 98-102.
7. Βασιλικό Διάταγμα 776/1965.
8. Ζαχαριάς Κωνσταντίνος, Η εξέλιξη της φυματίωσης στην Ελλάδα κατά τον τελευταίο αιώνα, Αθήνα 2007, Διδακτορική Διατριβή, σελ. 218.
9. Κατής, ό.π., σελ. 105.
10. ΦΕΚ 232 Α' – 13 Νοεμβρίου 1957.
11. Κατής, ό.π., σελ. 112.
12. Κατής, ό.π., σελ. 116
13. Προεδρικό Διάταγμα 841/1974.
14. Αηδονίδης Αλέξανδρος, Δημογραφική μελέτη των ασθενών του σανατορίου "Σωτηρία" για τα έτη 1951-1959, Κέρκυρα 2014, Διπλωματική εργασία, ΠΜΣ «Ιστορική Δημογραφία», Ιόνιο Πανεπιστήμιο – Τμήμα Ιστορίας, σελ. 62.
15. Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος 1957, ΕΣΥΕ.
16. Καλογεράκη Στεφάνια, Εισαγωγή στην Κοινωνική Δημογραφία, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2010, σελ. 140-141.

Πηγή Υλικού

«Νοσοκομείον – Σανατόριον η "Σωτηρία"» : Μητρώα Ασθενών ετών 1951-1955 & 1959 και Ευρετήρια Ασθενών ετών 1955-1957 – Γενικά Αρχεία του Κράτους Αθηνών (αταξινόμητα).